

UDK 050(497.5):504.03
050 "Ekonomska i ekohistorija"

Pregledni članak
Primljeno: 30. travnja 2008.
Prihvaćeno: 9. svibnja 2008.

PRILOG ISTRAŽIVANJU ODNOSA ČOVJEKA I OKOLIŠA U VREMENU (Prikaz jednog časopisa)

Tomislav Krznar

A. Šercera 17
10 000 Zagreb
e-mail: tomislav_krznar@yahoo.com

Sažetak

U ovom prilogu autor donosi pregled sadržaja triju brojeva časopisa *Ekonomske i ekohistorije*. Časopisa za gospodarsku povijest i povijest okoliša. Riječ je prezentiranim rezultatima istraživanjima vezanim uz novije područje historiografske znanosti koje snažno korelira s drugim područjima istraživanja okolišnih, gospodarskih i socijalnih problema. S druge strane dio sadržaja ovog članka nastoji prezentirati osnovne značajke ekohistorije, obzirom na predmet interesa i metode istraživanja, te odnos ekohistorije prema drugim područjima društvenih znanosti koji se zanimaju za probleme interakcije čovjeka i prirode (okoliša). Ponajprije riječ je o socijalnoj ekologiji i bioetici.

Ključne riječi: ekohistorija, gospodarska povijest, priroda, okoliš, socijalna ekologija, bioetika.

UVOD

Ovim radom nastojimo obuhvatiti tri dimenzije prikaza okolišne tematike. U prvom redu riječ je o prikazu sadržaja časopisa posvećenog ekohistorijskoj tematici. Naime, riječ je o časopisu *Ekonomska i ekohistorija* odnosno časopisu za gospodarsku povijest i povijest okoliša. Časopis izdaje izdavačka kuća *Meridijani* i od trećeg broja *Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju*. Urednici časopisa su prof. dr. sc. Mira Kolar-Dimitrijević i mr. sc. Hrvoje Petrić. Časopis je izrastao na temeljima znanstvenih projekata vezanih uz historijska istraživanja,¹ te je plod bogate domaće i međunarodne znanstvene suradnje. U tom pogledu časopis je uspio okupiti niz eminentnih imena hrvatske i međunarodne historiografije. Do sada su izišla tri broja od kojih su dva tematski zaokružena. Vrijedi napomenuti kako je riječ o prvom časopisu na hrvatskom

¹ Riječ je, između ostalog, o međunarodnom istraživačkom projektu *Triplex Confinium* – hrvatska više-graničja u euromediterranskom kontekstu u organizaciji Zavoda za hrvatsku povijest. Istraživački projekt djeluje od 1997. pod vodstvom prof. dr. sc. Drage Rokasndića. Vrijedi napomenuti kako je o ovom projektu izdan i zbornik radova. Drugi projekt koji je prethodio ovom časopisu je međunarodna ekohistorijska konferencija vezana uz rijeku Dravu održana u Koprivnici u studenom 2003. (Kolar-Dimitrijević – Petrić, 2005:5).

govornom području koji obrađuje teme gospodarske povijesti i posebice teme vezane uz povijest okoliša. Upravo ova činjenica je podstrek za detaljnije upoznavanje i prezentiranje sadržaja vezanih uz spomenute teme.

U tom pogledu – posebice kako bi sadržaj prezentiran u ovom članku bio razumljiviji – donosimo neke osnovne informacije o ekohistoriji ograničujući se na problematiku i specifičnost prikaza problema kakvi su vlastiti ekohistoriji. Svakako je važno napomenuti, što uostalom i snažno prezentira sadržaj prikazanih časopisa, kako je u prvom planu, barem kada govorimo o ovom članku, ekohistorijska tematika, no važno je napomenuti kako je ona tijesno povezana s istraživanjima ekonomske historiografije pa one zajedno tvore cjelinu, kao što je cjelina i odnos čovjeka prema prirodi u određenom geografskom i vremenskom kontekstu, što je zapravo srž ekohistorijskih istraživanja. Ovo je zapravo druga dimenzija koju nastojimo obuhvatiti ovim člankom.

Treća dimenzija odnosi se na pokušaj usporedbe istraživanja okoliša onako kako to istraživanje provodi ekohistorija s drugim sličnim istraživanjima okolišnih tema. Riječ je o istraživanjima okoliša s gledišta društvenih znanosti, konkretnije o *socijalnoj ekologiji* i *bioetici*, odnosno onom dijelu bioetike koja se zanima za okolišna pitanja. Razumije se da u ovakvom članku ne donosimo ni približno obuhvatne sadržaje triju spomenutih istraživanja, tek postavljamo skicu ili prilog koji, nadamo se, može poslužiti daljnjim sagledavanjima slične tematike kroz različite pristupe i metode.

U konačnici ovaj članak je prikaz² provedenih istraživanja s područja ekohistorije i ekonomske povijesti prezentiranim u spomenutom časopisu napravljen s ciljem upućivanja na širinu i bogatstvo postojećih istraživanja, a čije poznavanje svakako može pridonijeti boljem sagledavanju problematike i u drugim područjima i srodnim istraživanjima.

1. OSNOVNE ZNAČAJKE EKOISTORIJSKOG ISTRAŽIVANJA

Ekohistorija (ekopovijest, povijest okoliša) je nova disciplina koja se pojavila šezdesetih godina prošlog stoljeća. Ona je izravna posljedica rastuće zabrinutosti vezene uz okolišne probleme kao što je zagađenje vode, zraka i tla pesticidima, stanjenje ozona i povećanja efekta staklenika što je sve posljedica ljudskog djelovanja i razvoja (Oosthoek, 1999). U ovim okolnostima povjesničari su počeli tražiti uzroke suvremenih problema.

Važno je napomenuti kako čovjek "stvora povijest svojim životom, radom i ratom, ali i utječe na prirodu. Povezivanjem čovjeka i prirode, interpretiranjem evolucije međusobnog odnosa, nastaje ekohistorija kojom se sugerira da se interdisciplinarnim pristupom prevlada dosadašnje iskustvo kulture povijesnog mišljenja te usmjere istraživanja povijesti prema kulturnim izazovima te prirodi." (Kolar-Dimitrijević – Petrić, 2005:5) U ekohistoriji uvijek je riječ o interakciji čovjeka i prirodnog svijeta, ili bolje, ona pro-

2 Kada je riječ o prikazu sadržaja časopisa, tada svakako treba napomenuti kako je riječ doista o prikazu sadržaja, a ne o recenziji ili procjeni vrijednosti iznesenih istraživanja. Za ovo potonje autor se nikako ne smatra kompetentnim.

učava interakciju kulture i prirode. Krajnji cilj ekohistorije je produbiti naše shvaćanje čovjekovog utjecaja na prirodni okoliš u prošlosti, te proučiti rezultate tog utjecaja. Kroz istraživanje odnosa čovjeka i okoliša dolazimo do druge dimenzije, drugim riječima, dolazimo do socio-ekonomske dimenzije čovjekovog življenja u određenom vremenu i na određenom prostoru (Oosthoek, 1999). Važno je napomenuti kako je ekohistorija ujedno studij čovjekovog korištenja prirode (ili prirodnih resursa). Riječ je primjerice o proučavanju utjecaja poljoprivrede na tlo i krajolik, no isto tako utjecaja drugih gospodarskih djelatnosti poput transporta, urbanizacije ili industrijalizacije.

Kada je riječ o istraživanju određenih problema, kazali smo kako je ekohistorija interdisciplinarno područje, drugim riječima, ona rabi rezultate istraživanja drugih znanosti i nastoji ih uklopiti u svoje istraživačke djelatnosti. Ekohistorija, dakle, sjedinjuje područje interesa prirodnih i društvenih znanosti, ona je pokušaj ujedinjenja tih dvaju područja znanja. (Oosthoek, 2005) Isto tako ona supostoji u horizontu istraživanja drugih društvenih istraživanja vezanih uz probleme odnosa čovjeka i prirode, ili probleme destrukcije okoliša. Možemo ovdje u tom pogledu spomenuti primjerice socijalnu ekologiju ili bioetiku kao područja istraživanja spomenutih problema.

Ukoliko pak uzmemo da je ekohistorija, kako prikazuju autori *Hrvatske enciklopedije* (sv. 3. Zagreb, 2001) znanstvena disciplina koja proučava prošle ekosustave, te povijest interakcije čovjeka i prirode na različitim razinama, možemo se poslužiti njenim modelom za koji se smatra da tradicionalno istražuje svoj predmet na tri razine: 1) *ekološkoj* - značajke i funkcije nekog ekosustava koji obuhvaća biotičke i abiotičke sastavnice, 2) *proizvodnoj* - međuodnosi socioekonomske djelatnosti i prirodne sredine i 3) *ideološkoj* - značajke i promjene shvaćanja prirodne okoline. Čovjek je kroz povijest uvijek transformirao prirodu stvarajući tako nove uvjete za svoj život (Roksandić, 2002:269). Transformirajući prirodu čovjek stvara svoj okoliš. Drugim riječima, pitanje okoliša nadilazi pitanje odnosa čovjeka i prirode dobiva društvenu, pa i politički komponentu, ili kako kažu R. Delort i F. Walter, "riječ okoliš upućuje na odnos s prirodom i na životne uvjete. Ona obuhvaća znanstvene aspekte (aspekte prirodnih znanosti, ekologiju), vjerske, emocionalne, etičke (moral okoliša), ekonomske (prirodne izvore, zagađenje, industriju, trgovinsku razmjenu), političke i društvene aspekte." (Delort - Walter, 2002:3.)

Kada je riječ o transformaciji okoliša nije moguće izbjeći ekonomsku dimenziju problema. Naime, ukoliko promotrimo elementarnu dimenziju čovjekovog odnosa prema prirodi lako uočavamo destrukciju³. Ovdje bismo mogli otvoriti niz problema i pitanja, od kojeg nam se dva čine najznačajnija. Prvo pitanje mogli bismo oblikovati ovako: *kako čovjek djeluje destruktivno na prirodu?* I drugo: *je li moguće ljudsko društvo koje ne bi počivalo na okolišnoj destrukciji?* Ovo drugo pitanje za sada ostavljamo neodgovorenim dok na prvo djelomice odgovara i ekohistorija. Kroz prikaz članaka iz spomenutog časopisa dobivamo moguće odgovore.

3 U ovom članku ne elaboriramo posebno dimenzije destrukcije na planu odnosa čovjek – priroda, smatrajući kako je ovo područje dobro istraženo. Ipak, u teorijskom i faktografskom pogledu oslanjamo se na dosege istraživanja prezentiranim u Delort – Walter (2002), Glavač (2001) i Homer-Dixon, T. (1999).

Vrijedi ponoviti još jednom, sada u napomeni urednika časopisa koji kažu kako ekohistorija u "svakom slučaju velikim dijelom obuhvaća djelatnosti socioekonomske historije, ali joj daje širi pregled. Zato smo ovaj časopis odlučili usmjeriti interdisciplinarno – na temelju suradnje ekohistorije i socioekonomske historije." (Kolar-Dimitrijević – Petrić, 2005:5) Kroz ove riječi urednika časopisa *Ekonomika i ekohistorija* Mire Kolar-Dimitrijević i Hrvoja Petrića mogu se očitati glavne smjernice istraživačkog i uređivačkog djelovanja prezentiranog u okviru spomenutog časopisa. Isto tako smo kroz ove riječi dobili glavne informacije vezane uz karakter prezentiranih radova.

2. PRIKAZ SADRŽAJA ČASOPISA

Kako nismo u mogućnosti detaljno prikazati svaki pojedini prilog iscrpnije u ovom dijelu rada donosimo prikaz istraživanja prezentiranih u obliku radova koji podliježu recenziji. Donosimo naslove radova, imena autora/ica i neke osnovne informacije o sadržaju svakog članka. Osobito vodimo računa o naglašavanju ekohistorijskih dimenzija istraživanja, ne zanemarujući pri tom socijalni, vremenski kontekst, te ekonomsku dimenziju problema koje prikazujemo.

2.1. Prvi broj

Prvi broj, osim uvodnika, osvrta, te bibliografskog priloga i prikaza knjiga, časopisa i događanja donosi sedam priloga koji su tematski različiti. U okviru dijela prikaza ovog broja – osim prikaza uvodnika i osvrta na kraju prvog broja – donosimo kratak pregled svakog članka, dok ćemo osvrte na ostale priloge dati zajedno za sva tri broja.

Prvi rad, autora Hrvoja Gračanina, *Ilirik u Marcelinovoj kronici. Kronika komesa Marcelina kao izvor za društvenu i gospodarsku povijest te ekohistoriju kasnoantičkog Ilirika* donosi nam analizu društvenih i gospodarskih prilika na temelju djela antičkog spisatelja Marcelina. Ovo djelo pokriva razdoblje od 379. do 534. godine. Autor nam, osim značajnih bio(biblio)grafskih podataka donosi niz informacija vezanih uz život Ilirika u vrijeme Marcelina, s posebnim osvrtom na provale barbara na područja Ilirika. Razumije se ova događanja uzrokovala su niz socijalnih i ekonomskih promjena. Autor osobitu pažnju pridaje analizi dijelova kronike koji se odnose na Hune, Ostrogote, Bugare i Slavene. Autor posebnu pažnju posvećuje interpretaciji prirodnih katastrofa, primjerice erupcija Vezuva i potresa koji se dogodio 472. godine, kako ih je zabilježio Marcelin. Svakako je potrebno napomenuti kako Marcelinova kronika uvelike olakšava rekonstrukciju života na području Ilirika osobito vezano uz gospodarske i populacijske trendove, pa tako i odnose na planu čovjek – priroda.

Slijedi rad Hrvoja Petrića *Utjecaj rijeke na pogranična naselja. Primjer rijeke Drave u 18. i 19. stoljeću*. U ovom članku riječ je o prikazu rijeke Drave značajnog čimbenika koji na niz načina utječe na život ljudi što je vidljivo kroz niz primjera. Možda najistaknutiji primjer je, kako ga naziva autor, "preseljenje" Legrada iz Međimurja u Podravinu početkom 18. stoljeća. Razumljivo je da se ovakva korjenita promjena u životu grada odrazila

i na život njegovih stanovnika, primjerice na procesima depopulacije. Kao drugi primjer značajnog utjecaja Drave na život ljudi u njenoj blizini autor navodi raseljavanje sela Drnja i preseljavanja dijela stanovništva u nova sela Gotalovo i Gola što se zbilo početkom 19. stoljeća. Treći primjer kojeg autor navodi je primjer uništenja cijelog sela zbog poplava rijeke Drave. Riječ je o selu Brod čiji se stanovnici sele i osnivaju novo naselje Ferdinandovac oko 1844. godine. Možemo kazati da je ovim člankom prikazan segment iznimno složenih odnosa međutjecaja ljudi i Drave, što otvara cijeli niz ekohistorijskih, a samim time i gospodarskih tema.

Treći je članak, *Naselja gradišćanskih Hrvata u zapadnoj Mađarskoj. Na katastarskim planovima iz 1857. godine*, autora Željka Holjevca. Riječ je o prikazu naselja gradišćanskih Hrvata, onog ogranka koji dana živi u Mađarskoj, na temelju katastarskih planova u vremenu iza 1848. što je značajan podatak u odnosu na postrevolucionarna i dijelom postfeudalna događanja tog vremena, osobito u kontekstu Habsburške monarhije. Autor donosi niz interpretacija pojedinih geografskih lokaliteta i gospodarskih prilika. Važno je napomenuti kako je riječ o proučavanju manjinske sredine što svakako utječe na socijalne dimenzije življenja u spomenutom kontekstu. S druge strane, kako tvrdi autor, kada je riječ o proučavanju katastarskih problema tada govorimo i o ekonomskoj i kulturnoj dimenziji življenja jednog društva.

U članku *Kartografski izvori za rekonstrukciju i praćenje razvoja prometnih komunikacija* autorica Mirela Slukan Altić donosi rezultate istraživanja arhivske građe u kojem je objedinila sve relevantne kartografske izvore za rekonstrukciju i praćenje prometnih komunikacija na području hrvatskih zemalja. Riječ je o antičkim cestama u rimskim itinerarima, rekonstrukciji srednjovjekovnih karavanskih putova i putovima rekonstruiranim na temelju novovjekovnih izvora. Autorica posebnu pažnju poklanja izučavanju prometnih mreža u kartografskim izvorima mira u Srijemskim Karlovcima, te planskoj gradnji cestovne mreže s početka 18. stoljeća nadalje. Tako prikazuje Karolinsku cestu, Lujzijanu, Terezijansku cestu, Jozefinsku cestu, prometnu valorizaciju Velebitskog podgorja i Dalmatinsku cestu. Vrijedi napomenuti kako je promet, posebice od sredine 19. stoljeća, glavni čimbenik ekonomske djelatnosti i razvoja. S druge strane promet se uvijek odvija u prostoru, pa ta dimenzija snažno utječe na odnos čovjeka i prirode. Ovdje se otvara niz ekohistorijskih tema.

Slijedi članak Mire Kolar-Dimitrijević naslovljen *Nezaposlenost u Hrvatskoj od vremena velike svjetske krize i javni radovi*. Autorica analizira problematiku nezaposlenosti u vremenu velike svjetske krize tridesetih godina prošlog stoljeća. Riječ je hrvatskim prostorima koji su tada bili u sklopu monarhističke Jugoslavije, što svakako osim općih ekonomskih i socijalnih određenja nosi i niz posebnih problema. Razumije se ekonomska događanja u Hrvatskoj tog vremena nije moguće promatrati izvan okvira ekonomskih događanja na svjetskoj razini, a glavna odrednica svih događanja je recesija. Autorica tako u spomenutom radu prikazuje niz ekonomskih problema od uvođenja nove valute i problema koje takvi postupci donose, preko problema javnih radova, do problema nezaposlenosti. Nezaposlenosti pridaje najveću pažnju, pa je prikazuje na lokalnim i državnoj razini. Napominje kako je zbog niza centralnih odluka došlo do ekonomskog

polariziranja građana s jedne strane, i stvaranja nesocijalno usmjerenog kapitalizma s druge, što je svakako imalo niz očitovanja u vremenima koja su uslijedila.

U članku *Prilike gospodarstva grada Rijeke. Od 1918. do 1924 godine* autor Danijel Patfta donosi uvid u situaciju u gradu u razdoblju nakon Prvog svjetskog rata. Riječ je o razdoblju koje obiluje političkim previranjima posebno vezanim uz talijanske aspiracije prema Rijeci i drugim dijelovima hrvatske obale. Svakako je potrebno napomenuti kako je riječ o vremenu gospodarske recesije što je vidljivo na mnogim područjima, a osobito na području poslovanja Riječke luke. Značajan dio izlaganja autor usmjeruje na analizu prilika vezanih uz autonomaška i separatistička nastojanja aneksionistički orijentiranog dijela stanovništva grada koje grad nastoje pripojiti Italiji. S druge strane takvo je ponašanje dijelom uvjetovano spomenutim talijanskim nastojanjem. Razumije se da ovakvi postupci dodatno blokiraju mogućnosti ekonomskog napredovanja, no istovremeno oni vode do gospodarskog izoliranja netalijanskog stanovništva grada.

Slijedi članak Nenada Moaćanina *Pristup ekohistoriji Podravine. Prema Osmanskim izvorima* u kojem autor daje prikaz spomenutog prostora nakon turskih osvajanja. Vrijedi napomenuti kako je riječ o gornjem dijelu pozdravlja, te o pretežno ruralnim okolnostima u ekonomskom i socijalnom pogledu, a demografski riječ je o prostoru koji je zbog spomenutih okolnosti brojčano nešto smanjen u odnosu na razdoblje kasnog srednjeg vijeka. Ekohistorijska dimenzija istraživanja ide u smjeru propitivanja gospodarske djelatnosti koja se vezuje uz eksploataciju šuma i šumskih dobara koji su primarna gospodarska djelatnost dok djelatnost obrtništva i trgovine nije značajnije zastupljena.

Zaključni prilog prvog boja, osim bibliografije i prikaza knjiga o kojima će još biti riječi, jest osvrt Drage Roksandića naslovljen *Na kraju prvog broja: "čemu eko-eko"?* Riječ je o dragocjenom prilogu⁴ koji problematizira neke značajke ekohistorije u okviru općih karakteristika historijskih istraživanja, te prikazuje osnovne dimenzije potreba za časopisom poput ovoga koji bi odgovorio na interdisciplinarne potrebe i upite istraživanja ekonomskih i okolišnih tema u historiografskim okvirima. Osvrt daje niz dragocjenih informacija vezanih uz razvoj ekohistorije u Hrvatskoj.

2.2. Drugi broj

U ovom broju istraživanja prezentirana putem radova donesena su u dva bloka. Prvi tematski blok naslovljen je *Bolesti, gospodarstvo i okoliš* u kojem nalazimo pet priloga, dok su u drugom dijelu naslovljenom *Članci* tri tematski različita priloga.

Prvi dio, dakle tematski blok časopisa, započinje člankom Gordana Ravančića naslovljenom *Neka razmišljanja o posljedicama epidemije crne smrti 1348. godine u Dubrovniku*. U središtu ovog članka jest analiza utjecaja epidemije kuge na demografsku sliku srednjevjekovnog Dubrovnika. Razumljivo je da kako je visoki mortalitet nezaobilazna

⁴ Neke dijelove ovog prologa koje možemo smatrati programatskim značajkama vezanim uz ekonomska i ekohistorijska istraživanja okoliša, te odnosa sadržaja ovih prema općim smjerovima historiografskih istraživanja donosimo u drugim dijelovima ovog rada, pa se stoga u ovom segmentu ograničavamo samo na prikaz priloga.

cijena svake epidemije, no utjecaj epidemije može se pratiti i u drugim sferama ljudskog života, ponajprije u gospodarstvu, a potom i na području duhovnosti i društvenih odnosa. Tako autor ističe promjene u shvaćanju (i prakticiranju) religioznosti. Ovdje autor primjećuje kako su dubrovačke vlasti propustile riješiti osnovni problem, dakle, ukloniti ili barem smanjiti širenje bolesti među ljudima, što se može tumačiti činjenicom kako su i dubrovački vijećnici vjerovali kako je riječ o nekoj "višoj sili". Autor zaključuje kako demografska istraživanja upućuju na reinterpretacije naše slike o brojnosti stanovnika srednjovjekovnog Dubrovnika, a dubrovački "izum" karantene tumači kao racionalizaciju u shvaćanju dimenzija bolesti, kao otklon o onog religijskog, prema racionalnom stavu o uzrocima i širenju bolesti.

Drugi prilog autora Borisa Goleca naslovljen je *Epidemija kuge u Črnomelju 1691./92. godine*. U središtu pozornosti autora ovog članka je komparacija rezultata dobivenih na temelju proučavanja statističkih podataka dobivenih istraživanjem popisa oboljelih i umrlih, s jedne strane, i narativnih izvora s druge. Autor iscrpnom analizom različitih izvora i dokumenata pokušava prikazati demografske posljedice črnomeljske kuge. U tom pogledu osobito je dojmljiv tablični prikaz broja umrlih obrađen geografski (po određenim lokalitetima), i po spolu i dobi umrlih. Autor dolazi do zaključka kako su narativni izvori u mnogočemu nepouzdati jer prikazuju stanje mnogo gorim no što jest, čak i do apokaliptičnih razmjera.

Uloga države u prevenciji i sanaciji lošeg utjecaja bolesti na gospodarstvo sjeverne Dalmacije u 18. stoljeću, treći je članak tematskog bloka ovog broja časopisa. Autorica Dubravka Mlinarić pažnju fokusira na kontekst problema pojave bolesti u spomenutom području, te na utjecaj bolesti na ekonomiju sjeverne Dalmacije u ranom Novom vijeku. Drugi dio autoričinog istraživanja prezentiranog u ovom članku vezan je za ulogu države u sanacijskim procesima nakon epidemija i pokušajima promjena ekonomskog stanja. Analizirajući (ne)pogodnosti uvjeta za razvoj bolesti – vode, zraka, tla – autorica nastoji ocrtati okvire nastanka bolesti. S druge strane pokušava doživljaj bolesti i oboljelih u njihovih suvremenika, zaključujući kako je dolazilo do začaranog kruga: loše tlo, zrak i voda bili su iznimno dobri uvjeti za razvoj bolesti što je dovodilo često puta – barem sudeći po izvorima – do fatalnog demografskog učinka, što je opet izazivalo masovni strah i histeriju. U demografskim promjenama, pa tako gospodarskom razvoju sjeverne Dalmacije, osobitu je ulogu imala stabilizacija mletačke državne vlasti nakon nekoliko stoljeća osmansko-mletačkih ratnih sukoba. Uobičajeno, te ratove je pratilo neprestano pomicanje granica i depopulacija, te kolonizacija novog stanovništva iz unutrašnjosti. Mogućnosti gospodarskog razvoja svakako su bile blokirane stanjem "malog rata" na granicama, budući da je lokalno stanovništvo – najčešće polunomadski Morlaci – po vlastitu teritoriju uživali preuzimanjem obaveze ratovanja. Sve je to rezultiralo niskom ekonomskom proizvodnjom, te podvojenošću imovinsko-vlasničkih odnosa i fiskalnih obaveza. U ovako ocrtanom stanju državna vlast (Venecija) nastojala je unijeti promjene pokušajem poticanja razvoja privrede i poticanjem obrade zemlje.

Mirela Slukan Altić autorica je četvrtog priloga naslovljenog *Povijest sanitarnih kordona i njihova uloga u razvoju dalmatinskih gradova*. Autorica nastoji prikazati utjecaje

suzbijanja epidemija u dalmatinskim gradovima, te društvene i ekonomske promjene izazvane promjenama u postupcima suzbijanja epidemija. Pojava kuge u dalmatinskim gradovima nije bila samo demografski nego i ekonomski problem. U tu svrhu vrlo rano (u Dubrovniku već 1377.) uvedena je izolacija roba i ljudi koji dolaze u gradove s ciljem zaustavljanja ulaska zaraze u grad. S vremenom su se ovakve mjere karantene proširile diljem Dalmacije, no bile su učinkovite dok je mletačko-osmanska granica bila smješten u blizini gradova. Pomicanje granice u unutrašnjost produžilo je vrijeme dolaska roba do gradova, a samim time je proširilo i potencijalno područje proširenja zaraza. U svrhu suzbijanja zaraza uvedeni su novi sustavi kontrole kretanja ljudi i roba – sanitarni kordoni. Postojala su dva razloga, kako kaže autorica, za uspostavu kordona, vojnostrateški i sanitarni. Drugim riječima, osim zdravstvene kontrole ljudi i roba, kordoni su imali funkciju kontroliranja međudržavne robne razmjene, a sanitarni kordoni su ujedno bili i poštanski. Autorica dalje iscrpno analizira izvore nastojeći dati što cjelovitiju sliku spomenute djelatnosti u konkretnom vremenu i prostoru. Zahvaljujući sustavu sanitarnih kordona – zaključuje autorica – dalmatinski su gradovi bili zdravstveno sve sigurniji budući da su uspostave sanitarnih kordona daleko u zaleđu pospješile učinkovitost zaštite gradova i njihovih stanovnika.

Posljednji članak tematskog bloka autorice Katarine Keber nosi naslov *Epidemija kolere na Kranjskem med mestom i podbrežjem. Primer Ljubljane in Županije slavina na notranjskem leta 1855*. U središtu ovog članka su velike epidemije kolere koja su pogodile Kranjsku u 19. stoljeću i to u pet navrata. Autorica epidemiju nastoji sagledati u kontekstu ostalih epidemija u Habsburškoj monarhiji. Također nastoji prikazati razvoj epidemije kolere u gradu i gradskoj okolini. Vidljiva je različitost pristupa u suzbijanju kolere: u gradu su mjere provođene daleko temeljitije i pomnije, dok je u okolici grada sanitarna mreža djelovala mnogo slabije pa su čak neki dijelovi gradske okolice bili bez adekvatne zdravstvene supervizije. Proučavanje socijalne strukture žrtava kolere upućuje na zaključak kako su žrtve u mahom bile osobe slabijeg imovinskog stanja. Sve to navodi autoricu na zaključak kako je liječničku pomoć bilo lakše dobiti u gradu zbog mnogo bolje organizirane medicinske službe, dok je ta služba u okolini u mnogočemu bila slabija.

Drugi dio časopisa obuhvaća tri članka, a prvi od njih je članak. Mire Kolar-Dimitrijević i Elizabete Wagner naslovljen: *O zatvorskim susretima Stjepana Radića s buhama i miševima ili o jednoj prešutnoj ekohistorijskoj temi*. U središtu interesa autorica u prvom dijelu članka jest boravak Stjepana Radića u zatvoru tijekom 1919-1920 godine. Budući da se Radić vrlo brzo suprotstavio kraljevskom režimu i odlukama iz Beograda, dospio je u zatvor. Treba napomenuti da je taj njegov boravak u zatvoru, za razliku od drugih, bio – pravosudno gledano – ilegalan budući da nije bio suđen, niti mu je bila izrečena presuda. Služeći se tim pismima autorice nastoje rekonstruirati Radićeve misli kako na osobnom i obiteljskom, tako i na političkom planu. Osobitu pažnju posvećuju onom dijelu korespondenciju u kojem Radić opisuje muke koje ima s buhama, ili susrete s miševima. Osim spomenutog uhićenja, autorice opisuju i ono iz 1925. godine koje je u mnogočemu slično. U drugom dijelu članka – u kojem se osobne primjedbe s

prisjećanjima ponekad miješaju s izlaganjem povijesne građe – riječ je o odnosu ljudi i nametnika, točnije buha i načinima čovjekove obrane protiv tih nametnika. Tako autorice spominju biljku buhač koja je godinama u narodnom lječilaštvu služila kao lijek protiv buha.

Drugi članak ovog dijela časopisa je pregledni rad Hrvoja Petrića naslovljen: *O tipovima seoskih naselja (i njihovu okolišu) u varaždinskoj i kopriivničkoj regiji u 18. i 19. stoljeću*. Riječ je o analizi tipova seoskih naselja i njihova okoliša na osnovi topografskih i katastarskih karata. Zamisao rada je pokušaj sistematiziranja tipova naselja na temelju arhivske građe s jedne strane, i proučavanja okolišnih utjecaja, s druge. Autor tako daje klasifikaciju naselja u šest tipova: 1. grudasti ili gomilasti tip sela na kontaktu terasa i pobrđa; 2. raštrkani tip sela u briježnom području; 3. tip sela u jednom nizu uz vodeni tok; 4. tip manjeg sela u poloju uz veću rijeku; 5. tip manjih cestovnih (dvouličnih) sela na kontaktu poloja i terasa i 6. cestovno gomilasto seosko naselje. Iscrpno opisujući svaki tip naselja autor pomno dokumentira razloge ovakve klasifikacije.

Posljednji i najobimniji prilog ovog dijela broja časopisa je prilog Dragutina Feletara naslovljen *Razvoj elektrifikacije sjeverozapadne Hrvatske do Drugog svjetskog rata – s posebnim osvrtom na Koprivnicu*. Nakon općih podataka vezanih uz pojavu rasvjete u svijetu i Hrvatskoj autor daje prikaz korištenja električne energije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj do 1945. godine. Riječ je o temeljitom prikazu razvoja – posebice javne rasvjete gradskih trgova i ulica – od uljnih i plinskih rasvjeta do električne mreže. Autor se ne zaustavlja samo na općim objašnjenjima nego daje iscrpni prikaz brojnih lokaliteta i njihovog razvoja na planu upotrebe električne energije s naglaskom na nabavu ili proizvodnju sirovine, te načine njene upotrebe u procesima proizvodnje električne energije. Osobito je temeljit i dokumentiran prikaz elektrifikacijskog razvoja Koprivnice. Tako autor prati razvoj energijskih kapaciteta Koprivnice od razdoblja prije izgradnje gradske plinare koja je bila prvi osvjetljivač koprivničkih ulica. Kako je s vremenom rastao grad, mijenjao se i profil potražnje energije, pa je gradska plinara postala nedostatni opskrbljivač. Tako je nastala koprivnička Gradska električna centrala (ili munjara) koja je radila od 1925. do 1949. godine kada je električna mreža grada Koprivnice spojila s elektrifikacijskim sustavom sjeverne Hrvatske.

2.3. Treći broj

Središnji dio sadržaja ovog broja je tematski blok naslovljen *Ljudi i rijeke (vode)*, a riječ je o devet tematski povezanih članaka.

Prvi članak *Kostanjevica na Krki ali "Dolenjske Benetke" – edino slovensko mesto na rečnem otoku autora* Borisa Goleca primjer je posebnog suživota okoliša, u ovom slučaju rijeke, i ljudi. Naime, Kostanjevica je jedini slovenski grad smješten na riječnom otoku (adi), jedno je od najstarijih gradskih naselja i ujedno jedino naselje sa statusom grada koje nije okruženo zidinama. Primarno je naglašena obrambena funkcija rijeke, a budući da je grad izgrađen "na rijeci" unatoč pokušajima nikad nisu izgrađene zidine. Autor također naglašava gospodarske prednosti koje proizlaze iz položaja grada, primarno riječ je

o vodenom prometu, ribarstvu i mlinarstvu. Svakako je potrebno naglasiti kako je život na rijeci imao i negativnih strana posebno vezanih u erodivne i hidrografske promjene. Slijedi članak Marina Knezovića *Voda u hrvatskim ranosrednjevjekovnim ispravama*. Autor se ograničava na analizu podataka o vodama vremenski u drugu polovicu 11. stoljeća, a prostorno na područje Kvarnera, te sjeverne i srednje Dalmacije. Autor nam primarno donosi informacije općenito o vodi i u značaju vode u srednjem vijeku. Po-najprije o životnoj, a potom i o ekonomskoj i socijalnoj ulozi vode. U središtu članka je prikaz vodenih kapaciteta i uporabe tih kapaciteta u hrvatskom priobalju. Svakako vrijedi napomenuti kako je voda središnji ekonomski resurs ovog razdoblja budući da o njoj ovisi, ne samo život ljudi, nego i mogućnosti proizvodnje, ali i prometovanja robom. S druge strane ekonomski značaj vode vidi se i u raznim konkretnim gospodarskim djelatnostima, kao što je recimo mlinarstvo. Ukoliko govorimo o vodnim područjima svakako moramo spomenuti močvare, budući da se na njihovom primjeru – ili bolje na primjeru preoblikovanja, dakle, isušivanja močvara i njihovog pretvaranja u plodno tlo – vidi snažan utjecaj čovjeka na okoliš, što je svakako značajna ekohistorijska tema.

Treći članak autorice Mirele Slukan Altić naslovljen je *Krka kao razdjelnica velikaških gradova Šubića i Nelipića na karti Matea Pagana nastaloj oko 1522. godine*. Autorica na temelju karte mletačkog kartografa Matea Pagana analizira naseljenost područja oko rijeke Krke. Ova karta je važan povijesni izvor jer predstavlja najstariji detaljni uvid u prostor oko rijeke Krke, s druge strane, ovo je prva karta koja u krupnijem mjerilu, osim obale, prikazuje i dalmatinsko zaleđe. Također, karta detaljno prikazuje i gradove oko rijeke Krke. Važno je također napomenuti kako je u vrijeme nastanka ove karte rijeka Krka bila razdjelnica velikaških obitelji Šubića i Nelipića i njihovih posjeda. Ove obitelji su podigle niz gradova utvrda koji su imali obrambenu funkciju u vrijeme prodora Osmanlija. Slika naseljenosti karakterizirana brojnim feudalnim utverdama Šubića i Nelipića prikazana Paganovom kartom ubrzo će nestati posredstvom Osmanlijskih napada. Čini se da ove okolnosti pridaju još veći značaj Paganovoj karti i otvaraju brojna pitanja za daljnja istraživanja.

Slijedi članak Drage Roksandića *Posavska Krajina/granica od 1718. do 1739.* U središtu ovog rada je propitivanje funkcioniranja vojnokrajiškog sustava, no kako je riječ o području kojeg je rijeka Sava sastavni dio, ovo istraživanje, osim ekonomske i vojnopovijesne, dobiva i ekohistorijsku dimenziju. Svakako je potrebno napomenuti kako je riječ o analizi u razdoblju 1719. do 1739. godine, odnosno o razdoblju između Požarevačkog i Beogradskog mira. Vrijedi napomenuti kako autor naglašava važnost interakcije čovjeka i okoliša u historioografskim istraživanjima spajajući tu dimenziju s pravnim i političkim aspektima istraživanja. U ovom članku također dobivamo dragocjene informacije o funkcioniranju socijalnih odnosa i življenju ljudi na spomenutom području i u spomenutom vremenu.

Peti je članak autorica Mire Kolar-Dimitijević i Elizabete Wagner naslovljen *Vodenice u Hrvatskoj (18.-20. stoljeće) kao primjer odnosa između ljudi i rijeka/potoka*. Riječ je prikazu gospodarske djelatnosti na primjeru mlinova i vodenica, što svakako nije mali segment gospodarstva budući da je broj vodenica u Hrvatskoj bio tri do pet tisuća. Uz

ekohistorijsku dimenziju autorice daju uvid i u neke socijalne odnose osobito uzevši u obzir analizu vlasničkih prava. Budući da su vodenice i mlinovi – osobito u početku – bili u vlasništvu plemića, slobodnih kraljevskih gradova i crkvenih redova, ekonomske i socijalne okolnosti dobivaju sasvim nove dimenzije. S vremenom okolnosti vlasništva se mijenjaju pa nalazimo i oblike zajedničkog vlasništva zadružnih mlinova i vodenica, te mlinova i vodenica u vlasništvu pojedinaca. Autorice također daju prikaz vodenica uz slivove rijeka, tako posebice spominju vodenice dravskog i savskog sliva. U okviru ovog članka dobivamo i iscrpne podatke vezane uz broj i lokalitete pojedinih mlinova i vodenica. Posljednji dio članka posvećen je socijalnim i gospodarskim okolnostima nestanka mlinova i vodenica posebice u osvit modernizacije i industrijalizacije nakon Drugog svjetskog rata.

Slijedi članak Branka Vujasinovića *Uloga rijeke Save u povijesnom razvoju grada Zagreba*. U radu autor analizira ulogu rijeke Save u razvoju i životu grada Zagreba. U početku članka donosi podatke vezane uz mogućnosti korištenja Save kao plovnog puta od vremena Rimskog carstva. Važan dio članka posvećen je prijelazima rijeke Save, posebice skelama, a potom i mostovima. Važno mjesto također zauzima i prikaz kupališta na Savi sve do vremena kada Sava postaje kupačima zbog zagađenosti nepristupačna. Autor također prikazuje niz pokušaja planiranja gradnje luke na Savi oko Zagreba detaljno opisujući niz pokušaja gradnje koji nažalost nisu uspjeli. Također značajnu pozornost autor poklanja prikazu radova na uređenju Save za plovidbu oko Zagreba. Ovo je zasigurno značajan primjer prikaza ekohistorijskog uvida u čovjekovo djelovanje na prirodu i modificiranje prirode, konkretno rijeke, sukladno čovjekovim potrebama.

Slijedi članak *Donja Dubrava – središte splavarstva na rijeci Dravi* autora Dragutina Feletara i Hrvaja Petrića. Autori iscrpno analiziraju ulogu rijeke Drave u životu ljudi, osvrćući se posebno na gospodarsku djelatnost splavarstva. Najrazvijenije poduzeće koje je rukovodilo djelatnošću splavarstva imalo je središte u Donjoj Dubravi. Splavarstvo (fljojsarstvo) je bilo značajna gospodarska djelatnost budući da je o splavarstvu ovisio prijevoz robe, osobito drvene građe. Osobit pečat razvoju splavarstva dala je obitelj Hirschler, pa autori u značajnom dijelu ovog članka prezentiraju rezultate istraživanja vezanih uz socijalne i gospodarske okolnosti djelovanja ove obitelji. Važno je napomenuti kako je splavarstvo iznimno zahtjevna i opasna djelatnost i na neki način oslikava surovost i teškoću prilagodbe prirode, u ovom slučaju rijeke, čovjekovim potrebama.

Članak *Odvodnja u osječkom kraju (19. stoljeće i početak 20. stoljeća)* autorice Zlate Živaković-Kerže prikaz je niza djelatnosti vezanih uz život Osijeka i rijeke Drave. Primarno riječ je poplavama koje je Drava uzrokovala, pa je stoga nastala potreba za odvodnjom kako bi se smanjio njihov štetni utjecaj. Razlivena je voda dugo ostajala na poljoprivrednim zemljištima pa je donosila i gospodarsku štetu. U tom pogledu stvaraju se nasipi i prekopi koji omogućavaju kontrolu riječnih voda. Vrijedi napomenuti kako do značajnih radova na području regulacije vodotoka rijeka u osječkom kraju dolazi tek s kraja devetnaestog stoljeća.

Posljednji prilog tematskog bloka u trećem broju časopisa je prilog *Reka Drava in njeni signifikantni kraji na Jožefinski Vojaški izmeri za ozemlje Republike Slovenije* autora An-

dreja Hozjana. Riječ je o prikazu Drave kao najsloženijeg vodenog sustava na području sjeverozapadne Slovenije i svih značajnijih naselja kako ih prikazuju jozefinske vojne karte napravljene u razdoblju od 1763. - 1787. Riječ je ujedno o ekohistorijskom prikazu utjecaja Drave na živote ljudi spomenutog kraja.

2.4. Ostali prilozi u sva tri broja časopisa

Kako smo ranije napomenuli prikaz ostalih priloga, osim prikazanih članaka, donosimo zajedno za sva tri broja časopisa. Riječ je priložima znanstvenih časopisa koji ne podliježu znanstvenoj recenziji. Riječ je uobičajenom sadržaju svih znanstvenih časopisa, dakle, o prikazima knjiga, časopisa, osvrtima na razna strukovna i znanstvena događanja, dokumentima pripremljenim za tisak itd. i što je posebno zanimljivo, o bibliografijama radova. Ovom posljednjem posvećujemo posebnu pažnju.

U sva tri broja nalazimo prikaz bibliografije radova vezanih uz određena područja koja dotiču istraživanje povijesti okoliša ili gospodarske povijesti. Tako u prvom broju nalazimo prilog Mirele Alukan Altić naslovljen *Bibliografija radova iz socioekonomske historije i ekohistorije 1977. - 2001.* Riječ je o prikazu bibliografskih jedinica iz glasila državnih arhiva. U drugom broju nalazimo prilog Željka Holjevca *Izdanja Instituta društvenih znanosti "Ivo Pilar" u Zagrebu relevantna za gospodarsku problematiku*, dok u trećem nalazimo prilog Ivana Peklića *Bibliografija radova iz gospodarske povijesti i ekohistorije objavljenih u Časopisu za suvremenu povijest i Crisu – časopisu Povijesnog društva Križevci.* Riječ je svakako o dragocjenim priložima koji mogu biti od velike koristi u istraživanjima spomenute tematike.

3. KONTEKST INTERDISCIPLINARNOG ISTRAŽIVANJA OKOLIŠNIH TEMA

Treća dimenzija – kako smo naglasili na početku – odnosi se na pokušaj usporedbe istraživanja okoliša onako kako to istraživanje provodi ekohistorija s drugim sličnim istraživanjima okolišnih tema. Riječ je o istraživanjima okoliša s gledišta društvenih znanosti, konkretnije o socijalnoj ekologiji i bioetici, odnosno onom dijelu bioetike koja se zanima za okolišna pitanja. Razumije se da u ovakvom članku ne donosimo ni približno obuhvatne sadržaje triju spomenutih istraživanja, tek postavljamo skicu ili prilog koji, nadamo se, može poslužiti daljnjim sagledavanjima slične tematike kroz različite pristupe i metode. Počnimo s socijalnom ekologijom.

“Nastajanje socijalne ekologije – kako kaže Cifrić – vezano je uz neke objektivne procese u društvenom razvoju i razvoju same znanosti. S jedne strane, to su tendencije u razvoju biološke i humane ekologije, a s druge strane, sve veća dominacija problema društvene okoline u suvremenom industrijskom društvu. U prvim desetljećima razvoja biološke ekologije, kao uostalom i kasnije, njeno prisustvo bilo je zastupljeno u prirodnim znanostima. Kasnije se u ovu problematiku uključuju i društvene znanosti. Njihovo je angažiranje vezano uz ekspanziju posljedica čovjekovog načina rada i globalnih

kolonizatorskih tendencija suvremenog industrijskog sistema.” (Cifrić, 1989:297) Drugim riječima dolazi do promijenjenih odnosa u okvirima samog znanstvenog izučavanja problema vezanih uz okoliš, s jedne strane, i s druge, dolazi do konstatiranja kako je čovjekov utjecaj na okoliš negativan, a samim time i opasan po čovjeka. Vezano u stvaranje mogućih upita, koji su opet povezani uz okolišnu destrukciju možemo kazati kako su pojedine discipline postale suviše uske da bi dale odgovore na spomenuti problem te je upravo na “njihovim prividnim ograničenostima nastala potreba za drugačijim i cjelovitijim promatranjem ekoloških pitanja.” (Cifrić, 1989:306) Riječ je dakle o nedostatnosti ekologije, u tumačenju i rješavanju svih problema na planu odnosa čovjek – okoliš. U tom pogledu možda je ipak pretenciozno isticanje da je ekologija – kako kaže I. Cifrić – sveobuhvatna disciplina koja u sebi supsumira niz drugih disciplina.

Drugim riječima potrebno je konstituirati novu disciplinu ili znanstveno područje koje bi moglo odgovoriti na upite koji dolaze iz jedinstvenog pogleda na prirodu i društvo. Riječ je o socijalnoj ekologiji koja ima dvije naglašene karakteristike. Prva je naglašena interdisciplinarnost - međutim kako dodaje I. Cifrić - problem “interdisciplinarnosti nije jednostavan, kako se to često zamišlja, niti u drugim oblastima a niti u ekologiji. Za interdisciplinarno istraživanje potrebno je solidno konstituiranje znanstvenih disciplina s metodama i kategorijalnim aparatom, institucionalni razvoj i rješavanje zadanog cilja prekoračivanjem granica discipline. Kod interdisciplinarnosti pojavljuju se i drugi problemi. Jedan od njih je u opasnosti da se u interdisciplinarnom istraživanju *ostane u granicama* vlastite discipline i da rezultati budu manje-više mehanički disciplinarni zbir, dok se, nasuprot, može zapasti u *panekologizam, panekonomizam* i sl.” (Cifrić, 1989:322) Druga značajna dimenzija socijalne ekologije je karakter povezivanja kojim “želi pomoći i naći svoje mjesto u stvaranju mosta, prije svega u shvaćanjima i svijesti znanosti, a onda i društva da čovjekovo svjesno ponašanje mora respektirati neke fundamentalne zakonitosti po kojima čovjek i sam pripada prirodi i da i sama priroda nosi sve više obilježja čovjekove ruke od koje traži pomoć u vlastitoj reprodukciji.” (Cifrić, 1989:332)

Možemo zaključno kazati kako socijalna ekologija, potaknuta zahtjevima i izazovima socijalnih i prirodnih okolnosti, nastoji odgovoriti na značajna pitanja čovjekova društvenog života i to uz shvaćanje nerazdvojive povezanosti društvenog življenja i prirodnog okružja u kojem se to življenje odvija.

Kada je riječ o okolišnim problemima posebno smo zaokupljeni činjenicom *novosti* situacije u kojoj se čovjek nalazi kad je riječ o odnosu prema prirodi i okolišu. Razumije se da je riječ o potrebi stvaranja novih moralnih nazora vezanih uz shvaćanje tog odnosa. Socijalna znanosti, shvaćena kroz gore dani kratki opis, ne dolazi do moralne problematike na način da može određivati nove dimenzije moralnih odnosa. U ovim okolnostima nezaobilazno dolazimo na prag etike.

Kada je riječ o bioetici tada govorimo o tematski iznimno širokom području. Riječ je o nizu probleme i odnosa od područja medicine (odnos pacijent liječnik, darivanje organa, pobačaj, eutanazija itd.), preko problema vezanih uz proizvodnju hrane, odnos prema životinjama, ekonomskim pitanjima, okolišnim pitanjima i niz drugih. Danas

su bioetičke rasprave problemski iznimno široke i obuhvaćaju niz problema i načina sagledavanja tih problema koje donosi suvremeno društvo.

U ovom članku nismo u mogućnosti ulaziti u dublju raspravu vezano uz bioetiku, htjeli bismo samo istaknuti jedan segment bioetičkih problema. Riječ je o problemima okoliša i to na način naglašavanja posebnih zahtjeva koje danas moramo uzeti u obzir ukoliko govorimo o održivoj budućnosti. U tom pogledu bioetiku promatramo kao novi način moralnog orijentiranja i kao područje u kojem bi trebalo čovjekov odnos prema prirodi dimenzionirati na posve nov način.

Ukratko, socijalnim istraživanjima, kako ih zamišlja i provodi socijalna ekologija, potrebno je dodati propitivanje dimenzija moralnosti i to na način stvaranja novih odgovora na upite vremena kada je riječ o okolišnim pitanjima. Drugim riječima potrebno je stvoriti nove mogućnosti življenja ili – kako kaže otac bioetike V. R. Potter – potrebno je stvoriti most prema budućnosti⁵. Taj most bi trebala biti bioetika.

ZAKLJUČAK

U ovom smo radu nastojali donijeti tri dimenzije prikaza okolišne problematike. U središtu rada je prikaz ekohistorijske tematike i to ponajprije kroz pregled triju brojeva časopisa *Ekonomika i ekohistorija*. Druga dimenzija rada prezentirana je u obliku donošenja nekih osnovnih informacija o ekohistorijskom istraživanju uzevši u obzir karakteristike i okolnosti nastanka discipline.

Treći dio rada odnosi se na prikaz dvaju srodnih područja socijalne ekologije i bioetike. U ovom trenutku potrebno se osvrnuti na odnos ekohistorije prema spomenutim područjima. U prvom redu je potrebno napomenuti kako sva tri područja imaju isto ishodište i isti moment nastanka. U prvo slučaju riječ je o odnosu čovjeka i prirode ili okoliša, a u drugom slučaju, o momentu destruktivnosti kao dominantnoj karakteristici odnosa. Kada je riječ o socijalnoj ekologiji govorimo uglavnom o osloncu na sociološka istraživanja posebice vezana uz specifične metode. S druge strana kada govorimo o bioetici, govorimo o posebnom interdisciplinarnom području koje obuhvaća niz tema i probleme posebno vezane uz interdisciplinarnu metodu propitivanja. Kao i kod socijalne ekologije, tako i kod bioetike, još i više, potrebno je voditi računa o mogućim krivim razumijevanjima interdisciplinarnosti.

U ovom trenutku potrebno je nešto kazati o ulozi ekohistorije u interdisciplinarnom istraživanju okoliša. Vidjeli smo kako je krajnji cilj ekohistorije produbiti naše shvaćanje čovjekovog utjecaja na prirodni okoliš u prošlosti, te proučiti rezultate tog utjecaja. Ra-

⁵ "Znanost o preživljavanju – kako kaže Potter – nije samo znanost, ona je ujedno i nova mudrost koja bi trebala sjediniti dva najvažnija i slijedom toga neophodna elementa: biološko znanje i opće ljudske vrijednosti. Za njezino određivanje stoga predlažem novi termin – 'Bioetika'." (Potter, 2007:29) Mogli bismo pitati zašto je uopće potrebno uspostaviti neku znanost čija bi zadaća bila objedinjavanje različitih područja znanja. Potter nam odgovor sugerira novim pitanjem: "nije li predodređenost čovječanstva takva da za planet Zemlju postane ono što je karcinom za tijelo čovjeka?" (Potter, 2007:31).

zumije se da su istraživanja vezana uz određene konkretne okolnosti i određeni prostor. Istraživanjem odnosa čovjeka i okoliša dolazimo do druge dimenzije. Drugim riječima, dolazimo do socio-ekonomske dimenzije čovjekovog življenja u određenom vremenu i na određenom prostoru. U tom pogledu ekohistorija je neodvojiva od ekonomskih istraživanja socijalnih aktivnosti pojedinog perioda i prostora.

Na kraju mogli bismo kazati kako je komparativno promatranje sadržaja ekohistorije u odnosu na socijalnu ekologiju i bioetiku, pa makar ono bilo izolirano i segmentarno, kao što je i u ovom članku, svakako značajan podsterk za tješnju suradnju ovih područja budući da svako od područja donosi zasebnosti istraživanja koje pogoduju interdisciplinarnosti i nalaženju konkretnijih odgovora na goruća pitanja vezana uz čovjekov odnos prema okolišu.

LITERATURA

- Cifrić, I. (1989). *Socijalna ekologija. Prilozi zasnivanju discipline*. Zagreb: Globus.
- Delort, R. – Walter, F. (2002). *Povijest europskog okoliša*. Zagreb: MZOIPU – Barbat.
- Glavač, V. (2001.²). *Uvod u globalnu ekologiju*. Zagreb: HSN – MZOPU – POU.
- Homer-Dixon, T. (1999). *Environment, Scarcity and Violence*. Princeton: PUP.
- Hrvatska enciklopedija. (2001). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (Naukna *ekohistorija* ili *ekopovijest* sv. 3. str. 378.)
- Kolar-Dimirtijević, M. – Petrić, H. (2005). Nekoliko uvodnih riječi. Novi časopis: Ekonomska i ekohistorija. *Ekonomska i ekohistorija*. Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša, 1(1) 5-7.
- Oelschlaeger, Max. (1991). *The Idea of Wilderness. From Prehistory to the Age of Ecology*. New Haven – London: Yale University Press.
- Oosthoek, K. J. W. (1999). Environmental History - Between Science and Philosophy. (dostupno na: <http://www.eh-resources.org/philosophy.html>).
- Oosthoek, K. J. W. (2005). What is Environmental History? (dostupno na: <http://www.eh-resources.org/environmental-history.html>).
- Potter, V. R. (2007). *Bioetika: most prema budućnosti*. Rijeka: Medicinski fakultet u Rijeci, et. al.
- Roksandić, D. (2002). *Ekohistorija: nova historiografska disciplina ili nova historijska znanost?* Pogovor knjizi: Delort, R.– Walter, F. *Povijest europskog okoliša*. MZOIPU – Zagreb: Barbat.
- Roksandić, D. (2005). Na kraju prvog broja. Čemu "Eko-Eko"? *Ekonomska i ekohistorija*. Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša, 1(1) 147-149.

CONTRIBUTION TO RESEARCH OF RELATION BETWEEN MAN AND ENVIRONMENT IN TIME.

Review of a journal.
Tomislav Krznar

Summary

In this paper the author brings the overview of the content of three issues of the journal Economic and Ecobistory: Scientific Research Journal for Economic and Environmental History. The paper deals with the presented results of the research involving the relatively new science of historiography which strongly correlates with other areas of research of environmental, economic and social issues. On the other hand, the content of this article attempts to present the basic characteristics of eco-history, regarding its area of interest and research methods, as well as the relation of eco-history toward other areas of social sciences which are interested in problems regarding the interaction between man and nature (environment). Above all, it deals with social ecology and bioethics.

Key words: *eco-history, economic history, nature, environment, social ecology, bioethics*

EIN BEITRAG ZUM ERFORSCHEN DER BEZIEHUNG ZWISCHEN MENSCH UND UMWELT IN DER ZEIT

Ein Überblick einer Zeitschrift
Tomislav Krznar

Zusammenfassung

In dem vorliegenden Beitrag präsentiert der Autor den Überblick über drei Hefte der Zeitschrift Ekonomika i ekohistorija. Es ist eine Zeitschrift, die sich mit Wirtschaft- und Umweltgeschichte befasst. Hier ist die Rede von präsentierten Resultaten der Forschung, die sich auf das Gebiet der neueren historiographischen Forschung bezieht, in starker Korrelation mit anderen Gebieten von Umwelt-, Wirtschaft- und Sozialproblemen. Auf der anderen Seite versucht der Autor durch den Inhalt seines Artikels, die Grundmerkmale der Ökgeschichte mit Bezug auf den Gegenstand des Interesses und die Forschungsmethoden darzustellen, sowie die Beziehung der Ökgeschichte anderen Gebieten der sozialen Wissenschaften gegenüber, die an Problemen der Interaktion Mensch – Natur (Umwelt) interessiert sind. Vor allem ist hier die Rede von der sozialen Ökologie und der Bioethik.

Schlüsselwörter: *Ökgeschichte, Wirtschaftsgeschichte, Natur, Umwelt, soziale Ökologie, Bioethik.*